

Ana Geršak

Maruša Krese: *Da me je strah?*

Novo mesto: Goga, 2013.

Na prvi pogled je slog zadnjega romana Maruše Krese suhoparen. Odsekan. Mogoče grob. Vendar bi težko bil drugačen: "Vse te borbe za moč in pozabljanja na življenje." Vojna je, v vojni pa je vsako olepševanje preveč, tudi besedno. *Da me je strah?* se začne *in medias res*. Pravzaprav se začne še pred začetkom, z naslovnim vprašanjem, ki se ponovi v prvem stavku ("Da me je strah? Ne. Že tri dni čepim tu v snegu.") in odzvanja skozi celotno pripoved. Logika vprašanj je neusmiljena: dokler so, pomeni, da obstaja možnost odgovora, dvoma, možnost odločitve, ki niha med *da* in *ne*. Ko zmanjka vprašanj, ostanejo dejstva in streznitev ob soočenju z njimi. Kar sledi, je niz pogojnikov: če preživimo, če bo kdaj bolje, če. "Nihče ne ve, kaj bo jutri. Mir. Tišina. Strah." Preživetje je tesno povezano s strahom, v romanu Maruše Krese pa je preživetje nenehno postavljeno pod vprašaj. Najprej v vojni, nato še po njej. Strah pride pozneje, ko je bitke že konec. Strah je negotovost. Paradoks romana je pravzaprav ta, da vojna zahteva preproste odgovore: da ali ne. Boriti se ali umreti. Dvom, ki je bil prej relativno preprost, saj se je omejeval na odločitev za življenje ali smrt, se tu spremeni v širši dvom, dvom o resničnosti doživetega, resničnosti občutenega in celo resničnosti spominjanja. Pod diktatom oblasti se začnejo spomini krhati, drobiti, preurejati, mesiti, kar znatno olajša pot reinterpretacijam preteklosti v eno ali drugo skrajnost, večinoma na pobudo vojnih dobičkarjev, ki ljudi "potiskajo nazaj v zgodovino" vsakič, ko zaslutijo, da imajo od tega lahko korist. "Ozrem se po tribuni. Gledam tale vrstni red. Kje kdo sedi? Nekam veliko partijskih funkcionarjev se je zadnje čase nabralo. Kar tekmujejo med seboj. Kaj vse so naredili za revolucijo. Težki časi so bili, pravijo. Skoraj nikogar od njih se ne spominjam iz tistih 'težkih' časov," razmišlja On. Podobno Ona, malo naprej: "Ravno premišlujem, če bi bilo res med vojno toliko aktivnih ljudi, kot jih zdaj zahteva dvojna leta, bi sovražnika premagali lahko kar v treh dneh." Borba za moč pač pozablja na življenje.

Politična scena je v romanu Maruše Krese več kot le kulisa, saj dejavno posega v življenja protagonistov skozi celoten pripovedni čas, ki se razteza od druge svetovne vojne do leta 2012. Skozi zgodbo se prepletajo tri prvoosebne perspektive, zapisane v obliki izmenjujočih se notranjih monologov, v brezčasnem sedanjiku, da se preteklost odvija pred bralcem v vsej neposrednosti. Monologi se ne prepletajo, redko se prekrivajo; vsak od pripovedovalcev živi z drugimi, a je od drugih hkrati odtujen: "Bom tudi v svobodi tako sama?" in "Svoboda. In jaz se pogrezam v samoto." Rečeno z Mazzinijem, a brez ironije, imajo protagonisti polne koledarje in prazne dneve. Ne glede na to, da izpolnjujejo več različnih družbenih in političnih vlog, jih povojna mašinerija povsem pogoltne. Vojne je konec, a pravo delo se šele začne: "Vse bolj in bolj se pozablja, kaj smo si takrat po svobodi pravzaprav želeli." Toda odtujevanje ni le posledica družbenih, temveč tudi karakternih dejavnikov. Najprej sta tu Ona in On, neimenovana, pozneje se njunemu glasu pridruži še eden, prav tako brezi-men, a prepoznaven kot glas njune najstarejše hčere. Vsi trije se izražajo s kratkimi, odsekanimi stavki, ki pa niso brez lirične note. Drobna, kakor da mimogrede zapisana opazka pove o protagonistovih občutkih več kot podroben opis: "Drevesa. Tako surova so danes." Na prvi pogled med pripovednim slogom oseb ni drugih razlik razen slovničnega spola in položaja znotraj družinske konstelacije. Individualizirajo se skozi način ubesedovanja realnosti. Ona pravi: "Raje umrem, kot da bi bežala." On pa: "Če bi bil jaz ranjen, bi se pri priči ustrelil." Pogled obeh protagonistov na vojno ne razkriva le njunega značaja, temveč sooblikuje njune medčloveške odnose in življenjski *credo*. Ona se s preprekami sooča in se kljub partijskemu delavniku vpiše na fakulteto, čeprav se mora zato skoraj ponižati pred družino in nadrejenimi. Za svoje odločitve včasih plača visoko ceno, ne le telesno izčrpanost in odtujenost od lastnih otrok, marveč tudi prezir družbe, ki v njej vidi hladen, brezobziren politični stroj. On, njen soborec in pozneje mož, v vojni izgubi nogo in postane "poklicni slovenski nacionalni heroj", ki se v času po osvoboditvi le težko znajde. Vojna ga ni utrdila, nasprotno – vse bolj in bolj se pogreza vase in dejstvo, da je nogo izgubil zaradi lastne nepremišljenosti. Medtem ko sta bivša borca ujeta v državni birokratski aparat, je na pohodu nova generacija. Otroci cvetja so siti tega, da jim država že od otroštva krade starše, in se v nasprotju s slednjimi zavedajo, da je del svobode tudi svoboda odločanja in torej možnost, da zavrnejo etabliirano družbeno strukturo. Svojo "državo" iščejo drugje, v telesnosti, umetnosti ali čez mejo, kamor tako rada in tako pogosto beži najmlajša pripovedovalka. Vsi, ne glede

na starost in položaj, pa sanjajo o morju, ki postane emblem želja, sanj in hrepenenj pripovedovalcev – vsaj dokler ga zares ne doživijo.

Maruša Krese je *vse svoje vojne* že opisala v istoimenski knjigi, fragmente svojega nomadskega življenja pa tudi v *Vseh mojih božičih*. *Da me je strah?* sicer ni in ne želi biti avtobiografski roman, vendar se nekatere epizode iz omenjenih del kljub temu pojavijo v skoraj enakem kontekstu. Realnost in fikcija se že na površini tesno prepletata in verjamem, da bodo tisti, ki bolje poznajo (družinsko in družbeno) zgodovino Maruše Krese roman brali drugače, morda celo s ključem. A kakor v spremni besedi zapiše Stanka Hrastelj, so protagonisti romana “del osebne in ne obče zgodbe”; resničnost romana je tudi v tem primeru subjektivna, bodisi s strani lika bodisi s strani avtorja. Odločitev za anonimno nekonfliktnost in (politično) korektnost zgodbe do neke mere terja svoj davek ter se na trenutke približa patetiki, predvsem v pasažah, ki so s svojo naivnostjo preveč prozorne. Po drugi strani pa je paradoks romana *Da me je strah?* ravno v tem, da se naštete slabosti izkažejo za prednost, predvsem pomenljivi zamolki, ki širijo interpretativni prostor znotraj romanesknega sveta. Roman Maruše Krese je po svoji odprtosti morda še bolj kot Jančarjev *To noč sem jo videl* zgodba o ljudeh, “ki so želeli samo živeti”: marsikaj pove, veliko zamolči, a nikoli in nikdar ne obsoja. In *Da me je strah?* je tudi zaradi tega preprosto lep roman.